

מחמד דיב

א

נגד

1. הסנה – חברה ישראלית לביטוח בע"מ

2. קרנית – קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים

ב

בבית-המשפט העליון בשבתו כבית-משפט לערעורים אזרחיים

[3.2.1999]

לפני השופטים ת' אור, ט' שטרסברג-כהן, י' אנגלרד

ג

הערעור נסב על השאלה, מי נושא בנטל השכנוע להוכחת הנסיבה של הסעת נוסעים בשכר, שבהתקיימה נשלל הכיסוי הביטוחי, כמקובל בפוליסות ביטוח החלות על רכב פרטי.

בית-המשפט העליון פסק:

ד

(1) בעוד שההוכחה של יסודות "מקרה הביטוח" מוטלת על המבוטח, הרי המבטח הוא אשר נושא בנטל להוכיח את ה"חריגים" לכיסוי הביטוחי (452ה).

(2) הסיכון המכוסה בפוליסת ביטוח הוא כללי: שימוש ברכב מנועי, הכולל בתוכו את הסעת הנוסעים, שאינה אלא מקרה מיוחד של השימוש ברכב. נמצא, כי המקרה של הסעה בשכר או בתמורה הוא בבחינת החרגה אמיתית לכיסוי הביטוחי הכללי של הסיכון הנובע משימוש ברכב. אין בכוחו של סדר הניסוח וצורתו בפוליסה לשנות מצב מהותי בסיסי זה (454ה – 1).

ה

(3) נטל השכנוע להוכחת שלילת הזכאות לפיצוי לפי [חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים](#), תשל"ה-1975 (להלן – החוק) הוא בעל משמעות לגבי מעמדה של קרנית. גם מסיבה זו, מן הראוי להטיל את נטל השכנוע על המבטח שהוציא את הפוליסה. אחרת, מצב של תיקו בתביעתו של הנפגע עשוי ליצור קשיים בתביעה נפרדת נגד קרנית (455ד).

ו

(4) העובדה כי נטל השכנוע מוטל על המבטח, אין פירושה כי המבוטח פטור בלא כלום. על-פי עקרונות דיני הראיות הכלליים, מאחר שדבר ההסעה בתמורה או שלא בתמורה מצוי בידיעתו המיוחדת של הנהג ברכב, הוא נושא בנטל הבאת הראיות. לכן, אם נמנע מלהביא ראיה כלשהי בדבר הסעה שלא בתמורה, הוא עלול לשאת בסיכון כי תביעתו תידחה על יסוד כמות הוכחה מופחתת מצד המבטח בדבר הסעה בשכר (1455 – ז, 456ב – ג).

ז

חקיקה ראשית שאוזכרה:

- חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, תשל"ה-1975, סעיפים 1 (המונח "תאונת דרכים"), (5)7, 12.
- חוק חוזה הביטוח, תשמ"א-1981, סעיף 26.
- פקודת ביטוח רכב מנועי [נוסח חדש], תשל"ל-1970, סעיפים 2, 3.

א

פסקי-דין של בית-המשפט העליון שאוזכרו:

- [1] ע"א 1845/90 סיני נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מז(5) 661.
- [2] ע"א 172/89 סלע חברה לביטוח בע"מ נ' סולל בונה בע"מ, פ"ד מז(1) 311.
- [3] ע"א 391/89 וייסנר נ' אריה חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מז(1) 837.
- [4] ע"א 678/86 חניפס נ' "סהר" חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מג(4) 177.

ב

פסקי-דין אמריקניים שאוזכרו:

- [5] *Raymond v. Great American Indemnity Co.* 163 A. 713 (1932).

ג

ספרים ישראליים שאוזכרו:

- [6] א' הרנון דיני דאיות (כרך א, תשל"ל).

ד

בקשת רשות ערעור על פסק-דינו של בית-המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו (השופטים א' אבן-ארי, ד' בראופיר וה' אחיטוב) מיום 7.12.1997 בע"א 1162/96 שבו נדחה ערעור על פסק-דינו של בית-משפט השלום בפתח-תקווה (השופט א' קסירר) מיום 21.7.1996 בת"א 3520/92. הבקשה נדונה כערעור. הערעור נתקבל. התיק הוחזר לבית-משפט השלום.

ה

רפאל שרון – בשם המערער;

יעל אילני – בשם המשיבה 1;

אלון בלגה – בשם המשיבה 2.

ו

פסק-דין

השופט י' אנגלרד

ז

בקשת רשות הערעור מכוונת לשאלה משפטית אחת ויחידה. המדובר בפוליסת ביטוח חובה על-פי חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, תשל"ה-1975 (להלן – חוק

השופט י' אנגלרד

פ"ד נג(1) 450

הפיצויים או החוק). כמקובל בפוליסות לגבי רכב פרטי, אין כיסוי ביטוחי במקרה של הסעת נוסעים בשכר. השאלה המשפטית היא הבאה: מי נושא בנטל השכנוע לגבי נסיבה זו, האם על המבוטח, שהסיע נוסעים, ועל המבקש לחסות בצל הפוליסה, להראות כי ההסעה הייתה ללא תמורה או שמא על המבוטח, המבקש לשלול את הכיסוי הביטוחי להוכיח כי ההסעה הייתה בשכר? שאלה זו היא גורלית במקרה שלפנינו, משום שבסופו של יום כפות המאזניים מעוינות.

א הן בבית-משפט השלום – מפי השופט א' קסירר – הן בערעור בבית-המשפט המחוזי בתל-אביב-יפו – מפי השופטים א' בן-ארי, ד' בראופיר וה' אחיטוב – גרסו השופטים כי נטל השכנוע מוטל על המבוטח ולכן דחו את תביעתו. על מסקנה זו מוגשת בקשת רשות הערעור. החלטנו להיענות לבקשה, לתת רשות ערעור ולדון בה כבערעור על-פי הרשות שניתנה.

ב 2. ההוראה השייכת לעניין מצויה בחלק ב' של הפוליסה, וזו לשונה:

”השימוש המותר ברכב:

ד הכיסוי הביטוחי יחול אך ורק על שימוש שנעשה ברכב למטרת אחד או יותר מהסעיפים המופעים ברשימה זו להלן שמספרם צויין על גבי תעודה זו במשבצת 'השימוש המותר'...

24. לשימוש להסעת נוסעים שלא בשכר או בתשלום ולהובלת מטענים לשם עסק בעל הפוליסה או מקצועו, ללא תשלום או תמורה.”

ה 3. הסוגיה של נטל השכנוע לגבי הוכחת התנאים לקיום הכיסוי הביטוחי נידונה בהרחבה בפסיקה. הכול מסכימים כי בעוד שההוכחה של יסודות "מקרה הביטוח" מוטלת על המבוטח, הרי המבוטח הוא אשר נושא בנטל להוכיח את ה"חריגים" לכיסוי הביטוחי. דא עקא, ההבחנה בין היסודות של מקרה הביטוח לבין החריגים מעוררת לעתים שאלת פרשנות הקשה לפתרון. מקור ראשי לקושי מצוי בחוכמת המנסחים: אלה מסוגלים לשלב בקלות חריגים לכיסוי הביטוחי בתוך עצם הגדרת יסודותיו של מקרה הביטוח. והמקרה שלפנינו יוכיח: במקום לכתוב בפוליסה: "הכיסוי הביטוחי יחול על כל שימוש ברכב מנועי" (או "על הסעת נוסעים") "למעט הסעת נוסעים בשכר או בתשלום", נכתב מה שנכתב: "הכיסוי הביטוחי יחול אך ורק לשימוש ברכב להסעת נוסעים שלא בשכר או בתשלום". היכן כאן הכלל והיכן החריג?

ו 4. כאמור, השאלה אינה חדשה, ורבות טרחו השופטים והמלומדים למצוא מבחנים טובים וצדיקים. לבירור השאלה נזקקו למסורת הפסיקה האנגלו-אמריקנית בסוגיות ביטוחי אש וביטוחי ים ולשיקולי מדיניות משפטית. על-אף כל המאמצים

השופט י' אנגלרד

פ"ד נג(1) 450

העיוניים, נתגלו חילוקי דעות מהותיים בין שופטי בית-משפט זה. אחת השאלות השנויות במחלוקת נוגעת לשלילת הכיסוי הביטוחי בשל מקרה ביטוח שנגרם בכוונה, במובן סעיף 26 לחוק חוזה הביטוח, תשמ"א-1981. לפי גישה אחת, על המבטח להוכיח את יסודות השלילה (הנשיא שמגר בע"א 1845/90 סיני נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ (להלן – פרשת סיני [1])); ובע"א 172/89 סלע חברה לביטוח בע"מ נ' סולל בונה בע"מ (להלן – פרשת סלע [2]); לפי גישה הפוכה, על המבוטח לשכנע כי אינו מעורב במקרה הביטוח (השופט גולדברג בע"א 391/89 וייסנר נ' אריה חברה לביטוח בע"מ (להלן – פרשת וייסנר [3])); לפי גישת ביניים, הפתרון תלוי במהותם של יסודות הביטוח: בגניבה ושוד, הנטל ה"שלילי" על המבוטח; באש ובאובדן אחר של נכס, הנטל ה"חיובי" על המבטח (השופטת נתניהו בפרשת וייסנר [3] והשופט אור בפרשת סיני [1]).

5. שאלה אחרת היא, אם בכוחו של ניסוח גרידא לשנות את זהות נושא הנטל, או שמא אנו נזקקים למבחנים "אובייקטיביים" שאינם נתונים לחוכמת המנסח. ברוח המבחן האובייקטיבי ראה את דבריו של חברי השופט מצא בע"א 678/86 חניפס נ' "סהר" חברה לביטוח בע"מ [4], בעמ' 184, דברים שהובאו בהסכמה על-ידי הנשיא שמגר בפרשת סלע [2]. בין המבחנים השונים שהוצעו לשם פתרון הבעיה הפרשנית: ביטוח סיכון כללי לעומת ביטוח סיכון מיוחד; הגבלה (limitation, exception) לעומת החרגה (exclusion). על הבחנה אחרונה זו ראה את פסק-הדין שניתן בארצות-הברית בסוגייתנו ממש, דהיינו לגבי שלילת הכיסוי הביטוחי בשל הסעת נוסעים בשכר: *Raymond v. Great American Indemnity Co.* (1932). באותו מקרה החליט בית-המשפט כי הניסוח של השלילה בפוליסה היה בבחינת הגבלה ולא החרגה, ולכן נטל השכנוע מוטל על המבוטח.

6. גם השופטים של בתי-המשפט שלמטה טרחו להבהיר את מהותה של שלילת הכיסוי על רקע הפסיקה והספרות. שופט בית-משפט השלום החיל על המקרה את ההבחנה בין ביטוח סיכון כללי לבין ביטוח סיכון ספציפי. מסקנתו הייתה כי בפוליסה הנדונה הסעת נוסעים היא בבחינת סיכון ספציפי, ולכן היה על המבוטח להוכיח את כל היסודות, דהיינו כי ההסעה הייתה ללא תמורה. למסקנה זוהי הגיע גם בית-המשפט המחוזי. וכך אומר בית-המשפט:

"באיזה סוג ביטוח מדובר בפוליסה הנדונה, האם בביטוח כנגד כל הסיכונים' או בביטוח כנגד 'סיכונים ספציפיים'? חלק ב' בפוליסת הביטוח (3/3) מגדיר את השימושים המותרים ברכב וזה לשונו:

א 'הכיסוי הביטוחי יחול אך ורק על שימוש שנעשה ברכב למטרת אחד או יותר מהסעיפים המופיעים ברשימה זו להלן שמספרם צויין על גבי תעודה זו במשבצת 'השימוש המותר'.

ב וכאן מונה הפוליסה רשימה של שמונה עשר שימושים מותרים, אשר רק בהתקיים אלו מהם אשר נבחרו בפוליסה הספציפית – חל הכיסוי הביטוחי. בפוליסה של המערער בפנינו חלים השימושים המנויים בסעיפים 36, 35, 31, 24, 22, 21. נמצאים אנו למדים, שדנים אנו בפוליסה כנגד סיכונים ספציפיים, אשר ככזו היא מטילה, לאור ההבחנה אותה ערכנו לעיל, את הנטל להוכחת סיבת הנזק על המערער. היינו, לא די בהוכחת עצם התרחשות ארוע התאונה, אלא יש להוכיח גם את הנסיבות אשר יצביעו על תחולת הכיסוי הביטוחי במקרה הספציפי. מהו 'מקרה ביטוח' אשר על המערער להוכיח את קיומו? אחד השימושים המותרים נימנה, כאמור, בסעיף 24, וזו לשונו:

'לשימוש להסעת נוסעים שלא בשכר או בתשלום ולהובלת מטענים לשם עסק בעל הפוליסה או מקצועו, ללא תשלום או תמורה'.

ד המשיבה 1 טענה כי המערער הסיע נוסעים בשכר ועל כן אין כיסוי לפוליסה על מקרה התאונה הנידונה. על מי מוטל הנטל להוכיח כי הסעת הנוסעים הייתה בשכר אם לא? לאור לשונו הברורה של סעיף 24 הרי ברור כי הסעת הנוסעים ללא שכר הינו אחד המרכיבים של "מקרה הביטוח" אשר ככזה על המערער הנטל להוכיחו על-מנת לזכות בתגמולי ביטוח.

ה 7. לטעמי, מסקנה זו אינה מחויבת המציאות. עדיין אפשר לטעון כי מהותית, הסעת נוסעים הוא הכלל, והסעה בשכר הוא החריג. כן אפשר לטעון, וזה נראה בעיני העיקר, כי הסיכון המכוסה הוא כללי: שימוש ברכב מנועי, הכולל בתוכו את הסעת הנוסעים, שאינה אלא מקרה מיוחד של השימוש ברכב. לכן, אין כאן כל עניין של הרחבה ספציפית של הכיסוי הביטוחי לעבר הסעת נוסעים. נמצא, כי המקרה של הסעה בשכר או בתמורה הוא בבחינת חריגה אמיתית לכיסוי הביטוחי הכללי של הסיכון הנובע משימוש ברכב. אין בכוחו של סדר הניסוח וצורתו בפוליסה לשנות מצב מהותי בסיסי זה.

ז 8. תפיסתי זו נשענת גם על הרקע החקיקתי של הסדר הפיזיים לנפגעי תאונות דרכים. לפנינו ביטוח חובה, המוסדר על-ידי [פקודת ביטוח רכב מנועי](#) [נוסח חדש], תש"ל-1970: סעיף 2 לפקודה מטיל על המשתמש ברכב את החובה לבטח את השימוש

ברכב בפוליסה לפי דרישות הפקודה. דרישות הכיסוי הביטוחי נקבעו בסעיף 3 לפקודה:

א) "פוליסה לפי דרישותיה של פקודה זו היא פוליסה שהוציא מבטח שהיה מורשה בשעת הוצאתה והיא מבטחת את –

(1) בעל הרכב והנוהג בו – מפני כל חבות שהם עשויים לחוב לפי

חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, תשל"ה-1975 (להלן –

החוק), ומפני חבות אחרת שהם עשויים לחוב בשל נזק גוף שנגרם לאדם על ידי השימוש ברכב מנועי או עקב השימוש בו;

לענין זה, 'נזק גוף' ו'שימוש ברכב מנועי' – כמשמעותם בחוק.

(2) בעל הרכב הנוהג בו וכל אדם הנוהג בו בהתר ממנו – מפני נזק

גוף שנגרם להם בתאונת דרכים כמשמעותם בחוק.

ב) המבוטח בביטוח לפי סעיף קטן (א) (2) יהא זכאי לפיצוי כפי שהיה

זכאי לקבל נפגע אחר לפי החוק".

9. תאונת דרכים בחוק הפיצויים מוגדרת כ"מאורע שבו נגרם לאדם נזק גוף עקב שימוש ברכב מנועי למטרות תחבורה...", כאשר שימוש ברכב מנועי כולל, בין היתר, כל נסיעה ברכב, בתשלום ושלא בתשלום. כן יש לציין, כי הנהיגה ללא ביטוח שוללת את זכאות הנהג-הנפגע לפי הוראת סעיף 7(5) לחוק הפיצויים, אך עדיין יש לתלויים ולנפגעים האחרים זכאות כלפי קרנית. נמצא, כי נטל השכנוע להוכחת השלילה הוא בעל משמעות לגבי מעמדה של קרנית. גם מסיבה זו, מן הראוי להטיל את נטל השכנוע על המבטח שהוציא את הפוליסה. אחרת, מצב של תיקן בתביעתו של הנפגע עשוי ליצור קשיים בתביעה נפרדת נגד קרנית, על-פי תנאי סעיף 12 לחוק.

10. ניתוח המבנה של פוליסת הביטוח שלפנינו, על רקע דברי החקיקה המוזכרים, מוביל למסקנה כי הכיסוי הביטוחי של הפוליסה הוא מפני נזק גוף שנגרם בתאונת דרכים במעורבות כלי הרכב, על כל השימושים המפורטים בחוק, כלומר "מקרה הביטוח" הוא התרחשותה של תאונת דרכים שבה מעורב הרכב המבוטח. שלילת הביטוח בשל "הסעת נוסעים בשכר" היא חריג לכיסוי הביטוחי. נטל השכנוע להוכיח כי ברכב המבוטח הוסעו נוסעים בשכר רובץ על המבטחת, שהיא המשיבה 1 במקרה שלפנינו.

11. לבסוף, הערה בדבר נטלי ההוכחה בשאלת הסעת נוסעים בשכר. העובדה כי נטל השכנוע מוטל על המבטח, אין פירושו של דבר כי המבוטח פטור בלא כלום. על הנסיבות השונות שמשפיעות על חובת הראיה עמד חברי השופט אור בפרשת סיני [1]:

א "ייתכנו מקרים שבהם יתחשב בית המשפט לעניין כמות הראיות שתידרש מהמבוטח בנסיבות מיוחדות שעל פיהן העובדות לאמיתן ידועות למבוטח, ולמבטח קיים קושי להוכיח את מעורבותו של המבוטח בקרות מקרה הביטוח. ייתכנו נסיבות אחרות שבהן גם למבוטח אין כל ידיעות על דרך אירוע מקרה הביטוח, והוא יהיה נאלץ להסתמך על נסיבות עובדתיות אובייקטיביות שיוכחו ועל עדותו שלו. במקרה כזה יכול להיות משקל רב לעדותו של המבוטח ולרושם שזו תעשה על בית המשפט. בנסיבות מתאימות גם ייתכן שיועבר נטל הבאת הראיות מהצד שעליו נטל ההוכחה אל משנהו..." (שם, בעמ' 688-687).

השווה לדברי השופטת נתניהו בפרשת וייסנר [3], בעמ' 854.

ג 12. על-פי עקרונות דיני הראיות הכלליים, מאחר שדבר ההסעה בתמורה או שלא בתמורה מצוי בידעו המיוחדת של הנוהג ברכב, הוא נושא בנטל הבאת הראיות (ראה א' הרנון דיני ראיות (כרך א) [6], בעמ' 204). לכן, אם נמנע מלהביא ראיה כלשהי בדבר הסעה שלא בתמורה, הוא עלול לשאת בסיכון כי תביעתו תידחה על יסוד כמות הוכחה מופחתת מצד המבטח בדבר הסעה בשכר.

ד אשר-על-כן, מתקבל הערעור, פסקי-הדין של בית-משפט השלום ובית-המשפט המחוזי מבוטלים בזה והדיון מוחזר לבית-משפט השלום לשם פסיקת הפיצויים שתשלם המשיבה 1 למערער. המשיבה 1 תשלם למערער הוצאות ושכר טרחת עורך-דין בסך כולל של 30,000 ש"ח.

ה השופט ת' אור

אני מסכים.

ו השופטת ט' שטרסברג-כהן

אני מסכימה.

ז הוחלט כאמור בפסק-דינו של השופט אנגלרד.

ניתן היום, י"ז בשבט תשנ"ט (3.2.1999).

* נזיקין – פיצויים לנפגעי תאונות דרכים – זכאות
 שלילתה במקרה של הסעת נוסעים בשכר – נטל השכנוע להוכחת הנסיבה של הסעת
 נוסעים בשכר – האם מדובר בחריג למקרה הביטוח שהוא התרחשות תאונת דרכים –
 הטלת נטל ההוכחה על המבטח – הטלת נטל הבאת הראיות על המבוטח – שנסיבות
 ההסעה מצויות בידיעתו המיוחדת.
 * ראיות – נטל ההוכחה – תאונת דרכים
 הנטל להוכחת חריגים לכיסוי הביטוחי – על המבטח – נטל הבאת ראיות – לגבי
 עניינים המצויים בידיעתו המיוחדת של המבוטח – על המבוטח – הנטל להוכיח את
 הנסיבה של הסעת נוסעים בשכר – השוללת כיסוי ביטוחי.

[הודעה למנויים על עריכה ושינויים במסמכי פסיקה, חקיקה ועוד באתר נבו - הקש כאן](#)